

DEĞERLER EĞİTİMİNDE FIKRALARIN KULLANIMI¹

USE OF HUMOROUS ANECDOTES IN VALUES EDUCATION

Muzaffer ÇATAK²

Öz

Değerler, toplumdaki farklılıkların göstergesi de bütün milletler için yüzyıllar boyunca süregelen ve toplumların temel yapı taşlarını oluşturan kıymetlerdir. Son yıllarda okullarda artan şiddet ve kanun ihlalleri nedeniyle birçok ülkenin, öğretim programlarında yer alan değerler eğitimi nitelik ve nicelik yönünden geliştirmeye çalıştıkları görülmektedir. Türkiye'deki öğretim programında yer alan değerlerle okullardaki değerler eğitimi her ne kadar sistemli bir şekilde kullanılsa da değerler eğitiminin niteliğini arttırmaya yönelik çalışmalar devam etmektedir. Kısaca, akademik açıdan değerler eğitimi ülkemizde ve dünyada popülaritesini arttırmaya devam etmektedir. Değerler eğitiminin gelişimi için edebi ürünlerin kullanılması ve ilgili materyallerin geliştirilmesi önemlidir. Bu edebi ürünler arasında yer alan fıkralar, öğrencilerin dikkatini canlandırmakla beraber bir odakta toplanmasına yardımcı olan güçlü bir motivasyon unsurudur. Fıkralar öğrencilerin konuyu daha iyi kavramasına, öğrenmede kalıcılığı arttırmasına ve öğrencinin ilgisini derse çekmede yardımcıdır. Öğretmenler, öğrencilere değerlerin kazandırılması için çok farklı materyalleri, öğretim yöntem ve teknikleri kullanmaktadırlar. Bu kullanımların fıkralarla zenginleştirilmesine ve çeşitlendirilmesine katkı sağlamak ise çalışmanın amacını oluşturmaktadır. Literatürde, fıkraların kullanılarak öğrencilerde değerlerin kazandırılmasına yönelik az sayıda çalışma bulunmaktadır. Nitel yaklaşımlardan doküman analiziyle incelemek oluşturulan bu makalede değerler eğitimi için kullanılacak ve alana katkı sağlayacak örnek fıkralara yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Bilgiler, Değerler, Fıkra, Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı, Değerler Eğitimi

Abstract

Although values differ from society to society, they are assets that have been going on for centuries for all nations and form the basic building blocks of societies. Due to the increasing violence and violations of the law in schools in recent years, it is seen that many countries are trying to improve values education in curriculum in terms of quality and quantity. Although the function of the values in the curriculum in Turkey and the values education in schools are not systematic, efforts are underway to increase the quality of values education. In short, academic values education continues to increase its popularity in our country and around the world. For the development of values education, it is important to use literary products and develop related materials. Among these literary products, the humorous anecdotes are a powerful motivator that stimulates students' attention and allows them to gather in a focus. Humorous anecdotes help students to better understand the subject, increase permanence in learning and attract the student's attention to the course. Teachers apply a wide range of materials, teaching methods and techniques to gain values in students. Enriching and diversifying these uses with anecdotes are among the aims of the study. In the literature, there are few studies aimed at gaining values in students using paragraphs. In this study, which is examined by document analysis from qualitative approaches, sample humorous anecdotes that can be used in values education and contribute to the field are included.

Keywords: Social Studies, Values, Humorous Anecdotes, Social Studies Curriculum, Values Education

¹ Bu makale 16-19 Eylül 2020 tarihlerinde çevrimiçi gerçekleştirilen Uluslararası Pegem Eğitim Kongresinde (IPCEDU) sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

² Dr. Öğr. Üyesi, Siirt Üniversitesi, mucaffer@hotmail.com, Orcid: 0000-0002-7059-7979

1. Giriş

Türk kültürü mizah yönünden, zengin bir kültürün parçasıdır. Halk edebiyatında çok eskilere dayanan mizah, bir birikimin sonucudur. Halk mizahı, halk fıkraları, mâniler, türküler, destanlar, masallar, halk hikâyeleri vs. anonim ürünlerde zengin bir görünüm sergiler (Artun, 2019). Fıkralar, edebiyat ve kültür hayatımızın zenginliklerinden olup bu zenginliğin içinde; siyasi, dini, iktisadi ve milletimizin tarihini, toplumsal hayatını, inanç ve fikir mücadelelerini, geleneklerini, dünya görüşünü, hayata bakış tarzını yansıtan bilgiler vardır (Yıldırım, 1999). Bu eserler toplumun aynası olduğundan halkların düşünceleri, âdetleri, ahlakları, sosyokültürel yapıları ve hatta tarihleri gibi pek çok konuda fikir ve bilgi sahibi olmak mümkündür (Uz, 2019). “Fıkralar nükteli, güldürücü, kısa ve özlü anlatımlar” (Gözyayın, 1998: 498) olmakla beraber; öğrenciler için fıkraların sevilmesi, yüksek bir motive unsuru olması, düşündürmeye sevk etmesi, pratik mantık oluşturması, kültürel aktarımda bulunması, dersteki sıkıcılığı gidermesi gibi olumlu öğeleri kendi içinde barındırır. Bu ise hem öğretmenlerin rehberliğini kolaylaştırır hem de öğrencilerin kazanımlarına katkı sağlar. Değerler, toplum ya da bireyler tarafından kabullenilmiş birleştirici olgulardır. Toplumun sosyal ihtiyaçlarını karşıladığına ve bireylerin iyiliği için olduğuna inanılan kıstaslardır (Bilgili, 2009). Akbaş’a göre (2008) değerler eğitimi özellikle gençlerin daha karakterli bir hayat sürmesine, hayatından memnun kalmasına ve toplumun iyiliğine katkı sağlamaktadır. Değerlerin genel olarak tanımları incelendiğinde birey, toplum ve yarınlarımız için gerekli olan ilke veya inançlar olarak tasvir edildiği görülmektedir.

Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programına (SBDÖP, 2018: 4) göre: “Eğitim sistemi sadece akademik açıdan başarılı, belirlenmiş bazı bilgi, beceri ve davranışları kazandıran bir yapı değildir. Temel değerleri benimsemiş bireyler yetiştirmek asli görevidir; yeni neslin değerlerini, alışkanlıklarını ve davranışlarını etkileyebilmelidir.” Bu açıklama, programda geçen “asli” sözcüğüyle; değerler eğitiminin, eğitim sistemi içinde ne derece mühim ve zaruri olduğuna rehberlik etmektedir. Bu açıklama “Öğrencilere temel değerler nasıl benimsetilecek?” sorusunu akla getirmektedir. Geleceğe fayda sağlayacak değerlerin, eğitim yoluyla gençlere kazandırılmasının gerekliliği ve önemi muhakkak ki tartışmasıdır. Değerlerin öğrencilere kazandırılma yolları ise üzerinde uzlaşılammış ve geliştirilmesi gereken bir meseledir. Günümüzde derslerin daha nitelikli ve öğrenci merkezli işlenmesi için farklı öğretim materyallerine, yöntem ve tekniklere başvurulmaktadır. Buradaki amaçlardan biri de bu çeşitlilikten yararlanılarak öğrencilerin motivasyonlarının yüksek tutulmaya çalışılmasıdır. Öğretmenler, değerler eğitimiyle öğrencilere kazandırılması istenen tutum ve davranışlar için farklı yollar denemektedirler. Değerler eğitiminde fıkraların materyal olarak kullanımının geliştirilmesi değerler eğitiminin çeşitlenmesine katkı sağlayacaktır. Ayrıca fıkralar esneklik, uyumluluk ve kullanılabilirlik yönüyle; sınıf içi etkinliklere, öğretim yöntem ve tekniklere uygun bir yapıdadır. Bazı fıkraların değerler eğitiminde kullanılabilmesi için değerlerle ilişkilendirilmesi gerekmektedir. Bu nedendir ki literatürdeki değerler eğitimiyle ilişkilendirilmiş olan fıkraların çeşitliliği ne kadar artarsa, paralelinde öğretmenlerin değerler eğitimine yönelik olarak öğrencilere kazanım edindirme olanakları da o doğrultuda artacaktır.

Literatürdeki değerlerle ilişkili edebi türleri içeren çalışmalar incelendiğinde Demir ve Özdemir’in (2013) Karagöz / Gölge oyunlarını; Güven’in (2014) Türk dünyası efsanelerini; Akkaya’nın (2017) masalları; Kanak, Önder ve Subaşı’nın (2018) ninnileri; Fırat ve Mocan’ın (2014) hikâyeleri; Girmen’in (2013) ise atasözlerini değerler eğitimiyle ilişkilendirmiştir/lerdir. Alanyazında bunlara benzer birçok edebi ürün çalışmalarına rastlamak mümkündür; lakin araştırmalar doğrultusunda literatürde değerlerle fıkraların ilişkilendirildiği çalışma sayısının ise az olduğu tespit edilmiştir. Bu araştırmalardan Duman (2019) Bektaş; Yıldırım (2018) İncili Çavuş; Demirtaş (2012) ve Şen ise (2016) Nasrettin Hoca fıkraları ile değerler eğitimini doğrudan ilişkilendirmişlerdir. Bu eserler incelendiğinde

Bektaşi fıkralarıyla kök değerlerin ilişkilendirildiği, İncili Çavuş fıkralarının bireysel, sosyal ve dini değerler olarak sınıflandırılıp incelendiği, Nasrettin Hoca fıkralarının ise Schwartz'ın değer sınıflandırmasına göre tasnif edildiği, diğer çalışmada ise Nasrettin Hoca fıkralarıyla, bazı değerlerin ilişkilendirildiği belirlenmiştir. Bu araştırmalarda fıkra kahramanlarının tek kişi olması fıkraların konu çeşitliliğini ve değerlerin ise kapsam geçerliliğini olumsuz etkilemiştir. Bazı evrensel değerlerin fıkralarla ilişkilendirilmediği görülmüştür. Bu durum, değerler eğitiminde fıkraların kullanımı açısından literatürde bir eksiklik meydana getirmektedir. Bu çalışmada ise SBDÖP'te (2018) belirtilen adalet, aile birliğine önem verme, bağımsızlık, barış, bilimsellik, çalışkanlık, dayanışma, duyarlılık, dürüstlük, estetik, eşitlik, özgürlük, saygı, sevgi, sorumluluk, tasarruf, vatanseverlik ve yardımseverlik gibi değerler, tek bir fıkra karakterine bağlı kalınmadan, kapsamlı bir şekilde fıkralarla ilişkilendirilmiştir. Bu yönleriyle, çalışmanın alanyazına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

2. Araştırmanın Amacı

Fıkralar vasıtasıyla eğitimcilerin; değerler eğitiminde kullanabilecekleri yazılı materyallerin çeşitliliğini arttırmak, olumlu bir sınıf ortamı oluşturmasına yardımcı olmak, öğrencilere kazandırmak istediği değerlerin kapsamı genişletilerek, yöntem ve teknikler için farklı alternatiflerin oluşturulmasına katkı sağlamak bu çalışmanın amaçları arasındadır.

3. Araştırmanın Yöntemi

Araştırmada fıkralar araştırılırken nitel yaklaşımlardan doküman analizi kullanılmıştır. Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu ve olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin incelenmesidir (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Balcı'ya göre (2007) doküman inceleme yönteminde araştırılmak istenen konuyla ilgili olarak arşiv kayıtları, kitaplar, dergiler, biyografiler, günlükler, mektuplar gibi birbirinden farklı yazılı ve görsel materyaller incelenebilir. Belirlenen değerlerle ilişkili olan fıkraların belirlenmesi için ilgili yazılı materyaller araştırma dâhilinde incelenmiştir.

Araştırmanın geçerliliği ve güvenilirliği için alan uzmanı olan iki öğretim üyesinden görüş alınmıştır. Uzmanlar, değerlerle fıkraların ilişkisini ve uyumunu inceleyerek değerlendirmişlerdir. Uzmanlar tarafından gönderilen raporlar araştırmacı tarafından incelenmiş ve uzmanlar tarafından uygun olmadığı belirtilen fıkralar çalışmadan çıkarılmıştır.

4. Araştırma Etiği

Bu makalede dergi yazım kurallarına, yayın ilkelerine, araştırma ve yayın etiği kurallarına, dergi etik kurallarına uyulmuştur. Makale ile ilgili doğabilecek her türlü ihlallerde sorumluluk yazara aittir.

5. Araştırma Bulguları

5.1. Adalet

Kara kaplı kitapta ne yazıyor bakayım

Bizim Hoca'nın kadılık devrinde bir adam:

- Kadı hazretleri, demiş, sizin şu sarıkız var ya, bizim ineği, süsüsürken uçuruma yuvarlamış. İnek ölmüş. Eti bile nasip olmayacak. Hakkımı isterim, deyince, Hoca:

- Bunda, demiş, benim bir kabahatim yok, hayvan hayvana kavga etmişler. İnekten kan parası mı istenir?

Adam lafi çevirip:

- Bağışla Hoca'm demiş, ben yanlış anlattım, Benim inek, sizin ineği uçuruma yuvarlamış. Yani ölen sizin sarıkız!

Hoca, gözlerini adamın gözlerine dikip:

- Durum değişti, demiş, hele ben şu kara kaplı kitabı bir bakayım (Aycı ve Çağlar, 2007: 66).

Beş kuruş

Bir gün Hoca sallana sallana yolda yürürken, biri arkadan ensesine kuvvetli bir tokat atar. Hoca neredeyse yere düşecek. Hoca hiddetle,

-Ne cüretle vuruyorsun!

Genç adam, biraz ukala bir tavırla, kısaca özür diler. Küçük bir hata yaptığını, Hoca'yı bir arkadaşına benzettiğini söyler. Ayrıca, Hoca'nın küçük bir tepeyi dağ haline getirdiğini belirtir.

Bunun üzerine, Hoca'yı mahkemeye gitmekten başka hiçbir şey tatmin etmez. Hoca ısrarlıdır ve genç adamın kabul etmekten başka çaresi yoktur. Kadıya giderler.

Kadı her iki tarafı da dinler. Ancak kadı genç adamın arkadaşı olduğundan, onu müşkül durumdan kurtarmanın çaresine bakarken, Hoca'yı da yumuşatmaya çalışır.

-Hoca, hislerini anlıyorum. Herkes aynı şeyleri hissedirdi bu durumda. Şimdi ne dersin, bu genç adam kendine bir tokat atsa kabul eder misin?

Hoca bununla tatmin olmaz, ısrar eder mahkeme yapılsın, der.

Bunun üzerine kadı, genç adama 5 kuruş ceza verir ve gidip getirmesini söyleyip kürsüden iner.

Hoca, genç adamın dönmesini bekler. Bir saat geçer, iki saat geçer fakat genç adamdan ses seda yoktur. Mahkeme kapısının kapanmasına az kalmışken, Hoca, kadının, en meşgul bir anında ensesine okkalı bir tokat atar ve ekler:

-Kusura bakma kadı efendi, daha fazla bekleyemeyeceğim.

Gelirse söyle ona, 5 kuruşu sana versin (Olcay, 2019: 70-71).

Bu fıkralarla, bürokratik örgütlenmenin içinde yer alan bütün meslek grubundaki kişilerin; hakka, hukuka riayet etmesini ve herkesin sahip olduğu yasal hakların, kişiden kişiye değişmeyeceği vurgulanmıştır.

5.2. Bağımsızlık:

Senin gibilere muhtaç olmamak için

Cimrilere birisi Hoca'ya takılır: Hocam parayı çok sevdiğini öğrendim, acaba neden? "Hoca bu kendini bilmeze cevapta gecikmez; Senin gibilere muhtaç olmamak için." deyiverir" (Demirtaş, 2012: 142).

Bu fıkrayla Hoca bağımsızlığı; kendi kendine yetebilme, başka insanlara muhtaç olmama durumuyla ifade etmektedir. Bu fıkra bireysel bağımsızlığı, aşağıdaki fıkra ise bir ülkenin bağımsızlığını ya da tam bağımsızlığı belirtmektedir.

Tek manda

I. Dünya Savaşı sonunda ağır bir yenilgiye uğrayan Osmanlı devletinin ekonomisini kurtarma önerileri içinde Amerikan veya İngiliz mandasına girme önerisi de vardı. Yahya Kemal en çok bu öneri sahiplerine kızar ve şöyle der:

- Sultan Fatih, İstanbul'u almak için döktürdüğü toplardan her birini kırk mandaya çektirmişti. Bunlar ise koca imparatorluğu bir tek mandaya çektirecekler (Özcan, 2004: 9).

5.3. Barış:

Süleyman Demirel'in başbakanlığı döneminde Türkiye'nin, Yunanistan'la Ege Denizi'nde sorun yaşanmasıyla ilgili olarak gazetecinin sorusuna Demirel'in vermiş olduğu cevap barışçı, öğretici ve düşündürücü olmakla beraber mizah içeriklidir.

"Sayın Başbakan, Yunanistan Ege Denizi'nin bir Yunan gölü olduğunu iddia ediyor. Ne düşünüyorsunuz?" sorusuna: "Ege bir Türk Gölü değildir. Ege bir Yunan Gölü de değildir. Ege zaten bir göl de değildir." cevabını vermiştir (Yaşar ve Avcı, 2017: 186).

5.4. Özgürlük:

Diktatör Konuşmasını yaparken, orada bulunanlardan biri şiddetle aksırdı. Diktatör konuşmasını kesti ve kızarak sordu:

- Aksıran kim?

Aksıran adam, "benim" demeye korktu ve suskun kaldı. O zaman diktatör muhafızlarından karşısındaki ilk kişiyi öldürmelerini istedi. Sonra ikinci kez sordu:

- Aksıran kim?

Hiç kimse cevap vermeyince; ikincisini, sonra üçüncüsünü, sonra dördüncüsünün öldürülmesini buyurdu. Bu noktada, aksıran adamın vicdanı rahatsız oldu ve sıralardan ilerleyerek, diktatörün önünde durdu ve korkudan titreyerek, aksıranın kendisi olduğunu itiraf etti.

O zaman diktatör güldü ve dedi ki:

- Önceden söylesene, sana “çok yaşa” diyelim! (Koçak, 1993: 51).

Bu fıkra, demokrasinin ve özgürlüğün bir ülke için gerekli hatta zaruri olduğunu ortaya koymaktadır.

Dünya'nın dengesi

Dünya'da meraklılar çok...

Biri hocaya:

- Şu dünya ne kadar tuhaf, demiş.

Hoca aksakalını sıvazladıktan sonra:

- Neresi tuhaf diye sormuş.

- Sabah oldu mu insanların her biri bir tarafa gidiyor.

Bazıları bu yana bazıları bu yana...

Neden ki? Deyince

Hoca çok fazla düşünmeden şu cevabı vermiş:

Neden olacak hepsi bir tarafa gitse dünyanın dengesi bozulur da ondan (Olcay, 2019: 29).

Bu fıkra Hoca, dünyanın nizamından bahsederken aslında insanların bu düzenin bir parçası olduğunu belirtmektedir. “hepsi bir tarafa gitse dünyanın dengesi bozulur” diyerek özgürlüğün önemine vurgu yapmaktadır. Mesela, herkesin farklı düşünmesi, inanması gibi.

Elin ağzı torba değilsin ki büzesin

Günün birinde Nasreddin Hoca ile oğlunun komşu köylerden birine işleri düşer. Birlikte yola çıkarlar. Yolculuk sırasında Hoca, küçük olduğu için önce oğlunu eşeğe bindirir. Biraz sonra karşılıklarına çıkan bir adam, eşek ve üstündeki çocuğu iyice bir süzdükten sonra;

"Hey gidi zamane gençleri hey! Hiç utanmadan kendileri eşeğe binerler, yaşlı, bilgin babalarını yürütürler!" diye söylenir. Adam, yanlarından geçip giderken oğul da utancından kıpkırmızı olur, eşekten iner ve babasını bindirir. Biraz sonra karşılaştıkları adamlar da başlarlar söylenmeye:

"Aman, şuna da bak! Senin yaşın geçmiş, kemiğin kartlaşmış; hem işte geldin, işte gidiyorsun. Şu taze fidanı eşeğe bindir de yorma zavallıyı!" Bu söz üzerine Hoca Efendi oğlunu da eşeğe bindirir ve baba oğul eşeğin üstünde yollarına devam ederler. Bir süre bu şekilde yol aldıktan sonra birkaç kişi daha karşılıklarına gelir. Bunlar da başlarlar konuşmaya: "Amm acımasız adamlar var şu dünyada!" "Bu zavallı eşek ikinizi nasıl taşısın?" Bu söz üzerine Hoca Efendi ve oğul eşekten inerler. Eşegi önlerine katarak kırta kırta giderlerken karşılaştıkları adamlar da bu duruma karışmadan duramazlar: "Allah Allah, bu ne budalalık yahu!" "Bak yahu, eşek önlerinde bomboş, hoptaya zıplaya keyifle gidiyor." Bütün bunları duyan Hoca, adamlar uzaklaştıktan sonra oğluna der ki: "Bak oğul, adamları gördün işte... Hiçbirini memnun edemedik... Ne yapalım elin ağzı torba değil ki büzesin." (Demirtaş, 2012: 86-87).

Bu fıkra, özgür düşünmenin önemine işaret etmektedir. İnsanların etkisi altında kalarak hareket etmenin olumsuz sonuçlar doğuracağına işaret etmektedir.

5.5. Bilimsellik:

Soba neden yukarıda?

Fizikçi, matematikçi, kimyacı, jeolog ve antropologdan oluşan bir heyet bir araştırma için araziye çıkmışlardır. Birden yağmur bastırır. Hemen yakındaki bir arazi evine sığınır. Ev sahibi bunlara bir şeyler ikram etmek için biraz ayrılır. Hepsinin dikkati soba üzerinde toplanır. Soba yerden bir metre kadar yukarıda, altındaki dizili taşların üzerindedir. Sobanın niçin böyle kurulmuş olabileceğine dair bir tartışma başlar.

Kimyacı: - Adam sobayı yükselterek aktivasyon enerjisini düşürmüş, böylece daha kolay yakmayı amaçlamış.

Fizikçi: - Sobayı yükselterek konveksiyon yoluyla odanın daha kısa sürede ısınmasını sağlamak istemiş.

Jeolog: - Burası tektonik hareketlilik bölgesi olduğundan herhangi bir deprem anında sobanın taşların üzerine yıkılmasını sağlayarak yangın olasılığını azaltmayı amaçlamış.

Matematikçi: - Sobayı odanın geometrik merkezine kurmuş, böylece de odanın düzgün bir şekilde ısınmasını sağlamış.

Antropolog: - Adam ilkel topluluklarda görülen ateşe tapmanın daha hafif biçimi olan ateşe saygı nedeniyle sobayı yukarıya kurmuş, diye tartışırken ev sahibi içeri girer. Ona sobanın yukarıda olmasının nedenini sorarlar: – Boru yetmedi, diye cevaplar (Balta, Ty: 43-44).

Bu fıkra ile bir durumun, olayın veya olgunun, farklı bilim dalları açısından çok farklı şekilde ele alınabileceğini ve bilim insanları tarafından ortaya atılan her varsayımın bir o kadar değerli, lakin her varsayımın doğru olmayabileceği ele alınmalıdır.

Bir ilkbahar günü Nasreddin Hoca, Akşehir gölü kenarında, elinde yogurt bakracı ve kocaman bir kepçe olduğu halde, göle yogurt çalıyor(mayalıyor)du ki, olayı görenler: “Aman Hocam, göl maya tutar mı?” dediler. Hoca da: “Ya tutarsa!”, diye cevap verdi (Dedebağı, 2007: 124- 125).

Yine bu fıkra ile araştırmalarda hipotezin önemi vurgulanarak, hipotezlerin sınanmasının gerekliliği öğrencilerle tartışılabilir.

Doktor

Palu’dan eşraf toplanmış Septioğlu’nun yanına meclise gitmişler. Demişler Şihim bize bir tane iyi bir doktor gönder. O dönemde de Elazığ’da bir branşta ihtisas yapmış doktor fazla yoktur. Şih bir doktor çağırıyor diyor ki:

- Sen ne doktorusun?

- Efendim ben kalp cerrahiyim.

Septioğlu başka bir doktor çağırır.

- Sen ne doktorusun?

- Efendim ben kulak burun boğaz doktoruyum.

Septioğlu onu da gönderir. Branş doktorları hep gidince pratisyen hekim Septioğlu’nun yanına gidiyor. Septioğlu “sen ne doktorusun” diye sorunca:

- Şihim ben pratisyen hekimim.

- Peki ne işe bakarsın?

“Her şeye bakarım” deyince Septioğlu Palu’luları arar der ki:

- Size çok iyi bir doktor gönderiyorum. Her şeyden anlıyor (Kayaokay, 2014: 70-71).

Ali Rıza Septioğlu, milletvekilliği ve bakanlık hizmetlerinde bulunmuş Elazığ’lı bir Türk siyasetçisidir. Septioğlu, ülke genelinde renkli kişiliği ile tanınmıştır. Fıkra da Septioğlu hemşehrilerinin ihtiyacını “her şeye bakan” bir pratisyen doktorla halletmiştir. Bu anlatımda pratisyen doktorun, uzman doktordan daha iyi olduğu anlayışı hakimdir; bilakis, ihtisaslaşma daha önemlidir. İlimin gelişmesi ve ilmi çalışmalar da bulunmak için alanda uzman olmanın gerekliliği ve önemi için fıkranın içindeki çelişkiden faydalanılabilir.

Keşiş

Keşişin biri dünyanın en akıllı adamını bulmak için diyar diyar geziyormuş sıra Nasreddin Hocanın köyüne gelmiş ve köylülere sormuş.

- Sizin köyün en akıllı adamı kim?

demiş. Köylüler de:

- Nasreddin Hoca demişler.

Bunun üzerine keşiş köy meydanında hoca ile görüşmeye başlamış ve eline bir çomak almış yere bir daire çizmiş. Nasreddin Hoca da çomakla daireyi ortadan ikiye bölmüş. Keşiş bir doğru daha çizerek daireyi dörde bölmüş. Hoca da dörde bölünmüş dairenin üç dilimine çarpı işareti koymuş, keşiş elleriyle aşağıdan yukarıya doğru hareket yapmış. Hoca da yukarıdan aşağıya yapmış ve keşiş büyük bir hayranlıkla Hoca’yı tebrik etmiş.

Olup bitenden bir şey anlamayan halk keşişe ne olduğunu sormuş keşiş de:

- Bu adam gerçekten dünyanın en akıllı adamı. Yere dünya çizdim o ortadan ekvator geçer dedi. Ben dünyayı dörde böldüm o da dörtde üçü sudur dedi. Ben yerden buharlaşma sonucunda ne olur dedim o da yağmur yağar dedi.

Bu sefer hocaya neler olduğunu sorar halk, hoca da:

- Bu adam oburun biri, yere bir tepsi baklava çizdi ben de yarısı benim dedim, daha sonra tepsiyi dörde böldü o zaman dört de üçü benim dedim, o da tepsi altından ateşi hafif hafif almalı dedi, ben de üstüne fındık fıstık ekelersek daha iyi olur dedim (Olear, 2019: 40-41).

Kaynak ile alıcı arasındaki mesajın iletimi sırasında yaşanan anlaşmazlık ve mesajın değerlendirilmesinde yaşanan farklılıklar bu fıkra ile çok güzel bir şekilde betimlenmiştir. Bu anlaşmazlıklar ve değerlendirmede yaşanan farklılıkların temelinde ise bireylerin eğitim, kültür, algı... düzeylerinin önemli olduğu bu fıkroda dolaylı olarak ele alınmıştır. Kısaca belirtmek gerekirse bu fıkroda dolaylı olarak alim ile cahilin algılama düzeylerinin bir karşılaştırılması da yapılmaktadır.

5.6. Çalışkanlık:

Dalgınlık

Beethoven günün her saatinde, nerede olursa olsun çevresinden kopar, kendinden geçerek çalışırdı. Bir gün sürekli yemek yediği “schwan” restoranına girip oturdu. Kalem kağıt çıkarıp yazmaya başladı.

Garson müşterisini tanırdı. Rahatsız etmedi. Onbeş dakikada bir, sessizce gelip sipariş almak için uygun fırsat aramaya başladı. Ama bu fırsatı bulamadı.

İki saat sonra Beethoven’ın sesi duyuldu: “Hesabı verin”.

- Ama siz hiç bir şey yemediniz....

Beethoven de şaşıtı:

- Öyle mi? O halde bana yiyecek bir şeyler verin! (Çalgan, 1993: 98).

“Müdür: Yavaş yürüyorsun, yavaş çalışıyorsun. Hızlı yaptığın bir tek şeyi bilmek istiyorum. Memur: Çabuk yorulurum” (Koçak, 1993: 2).

Birinci fıkra ile çalışkanlık ve motivasyonun; ikinci fıkrayla ise tembelliğin ve uyuşukluğun zıtlıklarından faydalanılarak, pratik ve çalışkan olmanın önemi öğrencilere kazandırılabilir.

5.7. Dayanışma:

Makedonya Kralı Büyük İskender, milattan 334 yıl evvel kuzey Suriye’ de İsos’da İran ordusunu mağlup etmişti. İran İmparatoru Dara hazineleri ve bu arada güzel eşini de muharebe meydanında bırakarak kaçmıştı. İskender yanında meşhur Generali Efestiyon da olduğu halde esir imparatoriçeyi kabul etmişti. Huzura giren imparatoriçe kralın hangisi olduğundan tereddüde düşmüş, İskender’den daha şık ve süslü elbiseler giymiş olan generalin önünde diz çökmüştü.

General, İskender’i göstererek:

-Kral ben değilim, budur demiş ve hatayı düzeltmek istemişti. Esir İmparatoriçe yaptığı bu yanlışlıktan dolayı çok mahcup olmuş, ne söyleyeceğini şaşırılmıştı. Af isteyen bakışlarla Krala bakıyordu; İskender kadının üzüntüsünü anlamıştı, kadını teselli ederek:

-Üzülmeyiniz haşmetpenah, benim bütün generallerim de birer kraldır (Ener, 1957: 52).

İki önemli değer burada vurgulanmıştır. Bunlar, dayanışma ve mütevaziliktir (Öğretim Programlarında mütevazilik değerine değinilmemiştir; ancak öğrencilere önemle kazandırılması gereken bir değerdir.).

5.8. Duyarlılık:

Meraklı deve

Genç deve annesine sormuş:

- Anne bizim ayaklarımız niye bu kadar büyük?

Anne cevap vermiş:

- Çölde kuma batmamak için. Genç deve tekrar sormuş:

- Peki kirpiklerimiz niye bu kadar gür?

Anne tekrar cevap vermiş:

- Çölde kum fırtınalarında kum kaçmasın diye.

Merakı yatışmamış olan genç deve bir soru daha sormuş:

- Bizim niye hörgüçlerimiz var?

Anne deve sabırla yanıtlamış:

- Çölde çok uzun süre susuz idare edebilmek için suyu hörgüçlerimizde depolarız.

Sonunda dayanamayan genç deve sormuş:

- Peki bizim bu hayvanat bahçesinde ne işimiz var? (Karadayı, 2006: 164- 165).

Hoca bir gün, bahçedeki ceviz ağacı gölgesinde dinleniyormuş. Bu sırada bir yandan da çevreyi inceliyormuş. Ağacın dallarına gözü takılmış. İçinden “çok ulu bir ağaç. Fakat meyveleri çok küçük” diye geçirmiş. O sırada gözüne ip incecik yerde uzanmış kabak bitkisi ilişmiş. Bu küçük bitkinin üzerinde kocaman kocaman kabaklar varmış. Bunları düşünüp, kendi kendine, “hey Allah’ım hikmetinden sual olunmaz ama, ufacık kabak dalında kocaman kabak, kocaman ağaçta küçücük cevizler, bu ne hikmettir?” diye söylenirken, tam o sırada başına bir ceviz düşerek canını yakmış. Bunun üzerine hoca: “Hey Ulu Tanrım, senin işine karışılmaz, ceviz yerine basıma ya bu kabaklardan biri düşseydi, halim nice olurdu?” demiş (Dedebağı, 2007: 130).

Bu iki fıkrada verilen mesaj doğaya ve hayvanlara karşı duyarlılıktır. Nasrettin Hoca: “Hey Ulu Tanrım, senin işine karışılmaz.” diyor. Fakat hormonlu besinler, ilaçlama...vs. ile canlı türleri yok edilerek doğanın ekolojik dengesini bozuyor. Bu fıkralarla öğrencilere ekolojik dengeye dair duyarlılığın önemi kazandırılabilir.

5.9. Dürüstlük:

Tanınmış Fransız Mareşalı La Ferte, Metz şehrine girdiği vakit, kendisini birkaç Yahudi ziyarete gelmiş. Mareşale Yahudilerin gelişini haber verdikleri zaman o hakaretle haykırmış:

- Benim peygamberimi çarımha geren bu rezilleri görmek istemem!

- Ama sayın Mareşalim, size dört bin skudilik bir hediye getirmişler, diye haber verince mareşal yumuşak bir sesle:

- Bırakın gelsinler, demiş. Kim bilir belkide çarımha gerdikleri vakit İsa’yı tanıyamamışlardı (Ener, 1957: 59).

Çıkarları için sözlerinden, inançlarından, değerlerinden ve ilkelerinden vazgeçen insanların dürüst olmadığı öğrencilere kazandırılabilir.

1225

Burada balık tutulmaz

Bekçi, kıyıda balık avlamaya uğraşan köylüye yaklaştı:

“Koca tabelayı görmüyor musun?” Ne yazıyor: “Burada balık tutmak yasaktır!”

“Gördüm... Gördüm ama, ben balık tutmuyorum ki...”

“Yok yahu... Peki, o elindeki nedir?”

“Olta.”

“Ya ucundaki?”

“İğne...”

“Onun ucundaki?”

“Solucan...”

“Eee be birader, balık tutmuyor da ne yapıyorsun şimdi?”

“Solucana yüzme öğretiyorum!” (Çiçekler, 2006: 76).

Sonucu ne olursa olsun yalan söylenmemeli, doğruluk ve dürüstlükten vazgeçilmemelidir.

Gırgüçük

Abdal mal pazarında kulağının biri yarıdan kesik, kuyruğu kökünden kesik bir eşeği satılığa çıkarmış. Abdalın başına toplanmışlar. Abdal gırgücüğün medhiyesini yapıyor.

“Dün Hemite Köprüsü’nden dört çuval buğdayı eşeğe yükledim, üstüne de bindim. Biraz beri geldim ki arka yanımdan bir gürültü gelmeye başladı. Şöyle döndüm bakım ki kırmızı renkli son model bir Mercedes geliyor. Gırgüçük gözlerini bana dikti, adeta beni bununla yarıştırdı dercesine yalvarıyor. Mercedes beni solladı mı sollamadı mı Gırgücüğün dizginini bir çekip ayaklarımı sallayıp bir çibık çaldığını hatırlıyorum. Bir de baktım ki Mercedes toz duman içinde kalmış 10-12 metrelik şose Gırgücüğün yaptığı hızdan kaftanımdaki kıl gibin incelmış” (Artun, 2011: 14).

Sarığın kusuru

Nasrettin Hoca sarığını sarınmak için epeyce uğraşmış; kan ter içinde kalmış. Ne kadar uğraştıysa ucunu arkaya getirememiş. Şart olsun seni satarım sarık, dediyse de sarık bu, söz yemin dinler mi? Şart olmuş ve sarığı aldığı gibi Akşehir'in pazarına çıkmış. Neyse bir müşteri sarığı alacak olmuş.

Hoca:

- Yine al da demş, söylemedi deme, bu sarık hem suçlu hem kusurlu, ucu arkaya gelmiyor! (Aycı ve Çağlar, 2007: 97).

Bir ürünün kusuru varsa bunu karşı tarafın bilmesi gerekir. Son iki fıkrada, ticarete dürüst olmanın önemine işaret edilmiştir.

5.10. Yardımseverlik:

Fakirlik

Bir gün Kemine'nin oğlu babasına:

- Baba sen herşeyi biliyorsun. Senin söylediğin şiirleri işiten adam ya ağlıyor, ya gültüyor. Bu fakirlik bizi ne zaman terk edecek, burada bil demiş.

Kemine oğluna:

- Ey oğul, fakirlik bizim evimize yerleşmiş, bizden ayrılması için ne kötülük gördü ki! Biz bir dilim ekmek bulsak yarısını bizden daha yoksul insanlara veriyoruz, fakirlik neden bizden gitsin, bizden iyi yer mi bulacak, demiş (Duymaz, 1997: 230-231).

Türk Edebiyatında Nasrettin Hoca, Türkmen Edebiyatında ise Şair Kemine fıkralarıyla meşhurdur. Kemine bu fıkra ile fakirliğin manevi hikmetinden bahsetmiştir. Fakirliğine rağmen kendinden daha yoksul insanlarla ekmeğini paylaştığını belirten Kemine; aslında yardımseverliğin maddi zenginlikle değil de gönül zenginliğiyle ilişkili olduğunu da anlatmak istemiştir.

Tas

Adamın biri iş bulmak için yabancı şehre gider. Hiç parası yoktur. Bir kapıyı çalar ve der ki:

-Bana bir bardak su verir misin?

-Amca ayran olur mu?

-Olur.

Adam bir tas ayran içer. Kız "bir bardak daha alır mıydın?" diye sorar. O da "Evet" der ve bir tas daha ayran içer. Adam "Niye bana su değil de ayran verdin?" diye küçük kıza sorar. Kız da "O ayranın içine fare düşmüştü" der. Adam hırsıyla tası yere atar ve tas kırılır. Kız feryadı basar:

-Anneee! Ayran içen amca, köpeğin tasını kırdı (Karadayı, 2006: 164- 165).

Misafirperverlik ve yardımseverlikle bağdaşmayan tutum ve davranışlar örneklendirilmiştir.

Başa kakmaz

Dervişin biri, padişahın huzuruna çıkar. Padişahın emriyle önüne konan yemekleri büyük bir iştahla yerken, padişah sorar:

- Söyle bakalım derviş şu dünyada en çok kimi seversin? Derviş hiç çekinmeden cevap verir:

- Karnımı doyuranı severim.

- "O halde en çok beni seviyorsun" demektir. Çünkü karnımı doyuran benim.

Derviş karşı çıkarak:

- Yok yanılıyorsunuz. Ben öylesine birini seviyorum ki, sadece benim değil, yeryüzünde ki bütün varlıkların karnını doyurur o. Hem de böyle senin yaptığın gibi de iyiliği kullarının başına kakmaz (Cimcoz, 2001: 104).

Yardımanın gizli olanı, gösteri amaçlı olmayana makbul olmakla beraber, yardım yapılan kişiden her hangi bir beklenti içerisine girilmemesinin gerektiği derviş tarafından izah edilmiştir.

5.11. Estetik

Şiir yazmaya hevesli zengin bir ağa, yazdığı şiirleri uşağı ile incelemesi için meşhur şair Keçecizade İzzet Molla'ya yollamış. İzzet Molla bakmış şiirlerin ipe sapa gelir yanı yok, ağaya, "Perhiz yapsın" diye (Az ve öz yazsın anlamında) haber göndermiş. Aradan zaman geçmiş. Ağa, İzzet Molla'ya bir tomar daha şiir göndermiş. İzzet Molla yine, "perhiz yapsın" demiş. Bir müddet sonra ağa bir parti daha şiir yollamış. İzzet Molla şiirlerin çokluğuna bakıp ağanın perhize devam etmesini isteyince uşak, Efendim, ağam o kadar perhiz yaptı ki iğne ipliğe döndü, devam edecek hali kalmadı" demiş. İzzet Molla parlamış: Ağam bu derece sıkı perhiz yapıyor da bunca pislikleri neresinden çıkarıyor? (Özcan, 2004: 20).

İnsanoğlunun güzellik duygusuna hitap eden herşey estetikdir. Gönderilen şiirin, Şair Keçecizade İzzet Molla'nın güzellik duygusuna hiç hitap etmediği, yani estetik bulmadığı anlaşılmaktadır.

5.12. Hoşgörü

Benim karnem değil

Çocuk elinde karneyle salona girer. Babası kendi kendine:

- Dönemde ne çabuk bitti. Getir bakalım karneyi, der. Çocuk karneyi babasına uzatır, adam notları görünce başlar:

- Özel ders dedin ders aldırık. Bilgisayar dedin anında alındı, gitar dedin, kursa gönderdim. Her istediğin anında oluyor. Şu karnenin rezilliğine bak! Utanmıyorsun değil mi?

Çocuk şaşkınlık içinde:

- Ama babacığım, o benim karnem değil. Onu sandıkta buldum. Üzerinde senin adın yazıyor, demiş (Ayyıldız, 2010: 203).

Hoşgörü kazanımının ve hoşgörünün, hoşgörülü olma fiiliyatına dönüştürülme aşamalarından birinin de empati becerisine bağlı olduğu öğrencilere kazandırılabilir.

5.13. Saygı

Sıfır neye derler?

Daha sonraları Milli Eğitim Bakanı olacak olan zamanın Maarif Müfettişi Hasan Ali Yücel ile Mustafa Kemal arasında bir gece Kayseri'de sofrasohbeti başlayınca Mustafa Kemal'in Hasan Ali Yücel'e:

- Bugün lisede sizin mantık kitabınızı karıştırırken, Matematikte Usul diye bir bahis gördüm... Demek siz riyaizyeden de anlıyorsunuz..." diye sorunca,

Hasan Ali Yücel:

- Biraz paşam" diye cevap verir.

Bunun üzerine Mustafa Kemal:

- Peki, söyleyin sıfır neye derler? Diye ikinci bir soru sorması üzerine Hasan Ali Yücel gayet mütevazı bir şekilde:

- Huzurunuzda bana derler paşam! Cevabını verir (Web-1).

Hasan Ali Yücel, Atatürk'ün yanında kendi kıymetinin hiç olduğunu belirterek Atatürk'e saygısını dâhiyane bir mantıkla ifade etmiştir.

Padişahların süsü

Yavuz'la İbni Kemal Mısır'dan gelirken yolda yanyana ve at üstünde gidiyorlardı. Bir aralık İbni Kemal'in atı bir su birikintisine bastı ve pis suları etrafa sıçrattı; Yavuz'un elbisesi boydan boya kirlendi. Böyle bir dikkatsizlik onu yapanın hayatına mal olurdu. Bunun için İbni Kemal telaş etti ve özür dilemek istedi. Yavuz onun sözünü kesti ve gayet saygılı bir tavırla:

Hocam, dedi, ülema atının ayağından sıçrayan çamur bizim için süstür. Vasiyet ediyorum; bu elbiseyi öldüğüm zaman tabutumun üstüne örtsünler! (Kafli, 1943: 23-24).

Osmanlı padişahlarından Yavuz Sultan Selim Han'ın, dönemin alimlerinden olan İbni Kemal'in (Kemalpaşazâde) ilmine hürmeti ve saygısı bu fıkrayla ifade edilmiştir.

5.14. Sevgi

Kainatin Işığı

19'uncu yüzyılın büyük İngiliz ressamlarından William Holman Hunt'ın, bir bahçeyi anlatan tablosu Londra Kraliyet Akademisi'nde sergileniyordu.

Hunt'ın "Evrenin Işığı" adını verdiği bu tabloda gece elinde bir fenerle bahçede duran filozof görünüşlü bir adam vardı. Adam, öteki eliyle bir kapıyı vuruyor ve içeriden sanki bir yanıt bekliyormuşcasına duruyordu.

Tabloyu inceleyen bir sanat eleştirmeni Hunt'a döndü "Güzel bir tablo doğrusu, ama anlamını bir türlü kavrayamadım" dedi."

"Adamın vurduğu kapı hiç açılmayacak mı? Ona kapı kolu çizmeyi unutmuşsunuz da..."

Hunt gülümsedi. "Adam sıradan bir kapıya vurmuyor ki..." dedi ve tablosunun anlamını açıkladı. "Bu kapı, insan kalbini simgeliyor. Ancak içeriden açılabilirdi için dışında kola gereksinim yoktur..." (Web-2).

Sevgi, manevi duyguların en yücesidir. Sevgi; vicdan, merhamet, fedakârlık ve özveri gibi olumlu duygu, düşünce ve davranışları içinde barındırır. Kalbin hem anahtarı hem de gıdası sevgidir.

5.15. Sorumluluk

Allah rızası için savaşıyoruz

Yavuz Sultan Selim, Mısır Seferi'nden başarılı döner. Bütün halk toplanmış onu şehre girerken alkışlamak için sabırsızlanıyordur. Ama Padişah, gece olmadan şehre girmek istememektedir. Bunun sebebini herkes merak ettiği halde hiç kimse sormaya cesaret edememektedir. Sonunda büyük âlimlerden İbni Kemal konuşur:

- Padişahım, bir maruzatım var. Yavuz:

- Efendi, ne istediğin varsa hiç çekinmeden söyle. Bunun üzerine İbni Kemal cevabı beklemeden soruyu soruyor:

- Askerler merakta, bütün halk sokağa dökülmüş, sizi alkışlamayı beklerken siz hâlâ şehre girmediniz. Bunun sebebi hikmeti nedir?

Yavuz: Efendi, sen bizi hâlâ tanıyamadın mı? Biz; şan, şöret ve alkış toplamak için değil, Allah rızası kazanmak için savaşıyoruz (Cimcoz, 2001: 258).

Toplumsal konumuna göre bireylerin, rolleri değişkenlik gösterir. Bu rollere göre de sorumluluklar değişkenlik gösterir. Bu fıkrada Yavuz Sultan Selim'in Mısır Seferi'ni dini bir sorumlulukla gerçekleştirdiği ve buna uygun davrandığı anlatılmaktadır.

Elin eşiği böyle aranır

Bir gün subaşının çok değer verdiği eşiği kaybolur. Herkes seferber olur, eşiği aramaya koyulurlar. Subaşı, tarlaya giden Nasreddin Hoca'yı görür:

- Hoca Efendi! Benim eşek kayboldu. Sana zahmet gittiğin yerlerde benim eşiği de arayiver, der. Hoca: - Hiç merak etme, bakarım! der ve yoluna devam eder.

Hoca eşiğinin üstünde etrafa bakarak giderken bir de türkü söylemeye başlar.

Hoca'nın böyle türkü söyleyerek etrafa bakındığını görenler Hoca'ya:

- Hayrola Hoca Efendi, böyle türkü söyleyerek ne arıyorsun? derler.

Hoca da:

- Subaşının eşiği kaybolmuş da onu arıyorum! der. Köylülerden biri:

- Hiç böyle türkü söyleyerek eşek mi aranır Hoca Efendi? diye sorunca Hoca cevabı yapıştırır.

- El elin eşiğini böyle türkü söyleyerek arar! (Çiçekler, 2006: 81).

Kendi sorumluluğumuza ait işleri, kendi çabamızla kendimizin halletmesi gerektiği belirtilmiştir.

Babasına emreden oğul

II. Murat şair bir padişahı; saltanat hırsı yoktu; henüz genç yaşta olmasına rağmen, tahtını oğlu 14 yaşındaki Şehzade Mehmet'e bırakmış, Manisaya çekilmişti. Bunu duyan komşu Avrupa devletleri yapılan antlaşmayı bozarak harp açtılar; büyük bir ordu ile sınırı geçtiler. Vezirlerin ısrarı ve asker

arzusu üzerine II. Murat yeniden padişah olmak üzere çağırıldı; lakin gelmedi. O zaman oğlu Sultan Mehmet şu meşhur mektubu yazdı:

“Eğer sen padişah isen gel, ordunun başına geç ve memleketi kurtar. Ben padişah isem, büyüklerin emirlerine itaat şarttır, sana ordunun kumandasını eline alarak vazifeni yapmanı emrediyorum.”

II. Murat yeniden tahta çıktı. Varna’da düşmanı bozguna uğrattı (Kaflı, 1943: 11).

Padişah II. Murat’ın, kendisine verilen görev ve sorumluluklardan kaçmadığı ve bunu en iyi şekilde yerine getirdiği anlaşılmaktadır.

Polis kırmızı ışıkta geçen adamı çevirir: “Hey hemşerim, kırmızı ışığı görmedin mi?” der. Adam: “Vallahi memur bey, kırmızıyı gördüm de sizi görmedim” (Özmen, 2012: 26).

Bu ülkeye vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkesin, anayasanın belirlemiş olduğu kanun ve kurallara uygun davranışlar sergilemek zorunda ve sorumluluğundadır.

5.16. Vatanseverlik

Tiryaki Hasan Paşa, Kanije zaferini kazandığı için kendisine III. Mehmet hediyelerle birlikte bir teşekkür mektubu göndermiştir. Yazar Faizi Çelebi, Paşayı öven mektubu okuyunca, Paşa hüngür hüngür ağlamaya başlar. Faizi Çelebi, şaşırarak Paşa’ya ağlama sebebini sorunca, Tiryaki Hasan Paşa cevap verir:

- Ben ağlamayım da kimler ağlasın, oğul? Yaptığımız bu küçük hizmet karşılığında bana vezirlik vermiş. Devletin vezirliği benim gibi kocamışlara kaldı. Buna yanmayayım da neye yanayım? (Cimcoz, 2001: 155).

Bu fıkrada Tiryaki Hasan Paşanın, kendisine verilen en yüksek makama sevinmesi beklenirken; vatanseverlik duygusuyla ağladığı belirtilmiştir. Vatansever olduğu kadar tecrübeli bir devlet adamı da olan Tiryaki Hasan Paşa’nın ağlamasındaki asıl neden ise liyakatın bir ülke için ne kadar önemli olduğunu bilmesidir.

Vatan toprağı

1229

Kazım Çavuş’a komutasındaki askerler, yemeklerinde taş olduğunu söylerler. Kazım Çavuş askerlere, kendisinin de yemeklerde taş bulunduğunu ve bu durumu yüzbaşıya iletceğini söyler ve yüzbaşıya gidip durumu anlatır.

Yüzbaşı:

- Oğlum siz buraya yemek seçmeye mi geldiniz? deyince Kazım Çavuş:

- Komutanım biz buraya vatan toprağını beklemeye geldük, yemeye değil (Topal, 1999: 95).

Komutanın sorusundaki ulvi değeri (vatanseverlik) algılayan Kazım Çavuş hatasını düzeltmek için “Biz buraya vatan toprağını beklemeye geldük, yemeye değil.” cevabını vermiştir.

5.17. Eşitlik

Hitler üç esir yakalamış. Bir İngiliz, bir Fransız ve bir Yahudi. Onlara dönerek:

-Size birer soru soracağım, doğru cevabı bilerseniz serbest kalacaksınız aksi halde öleceksiniz.

Önce İngiliz’e dönmüş ve sormuş:

- Titanik kaç yılında battı?

İngiliz hemen cevap vermiş:

- 1912..

Hitler affederek göndermiş İngiliz’i. Fransız’a sormuş bu kez:

- Titanik’te kaç kişi öldü?

Fransız cevap vermiş:

- 1050...

Hitler, onu da serbest bırakmış ve Yahudi’ye sorusunu yöneltmiş:

- Hadi say isimlerini! (Mertcan, 2006: 56).

Bu fıkıyla öğrencilere insanların milliyetlerine, ırkına, rengine, inançlarına, ekonomik statülerine göre değerlendirilmemesinin gerektiği, her insanın özel ve eşit olduğu kazandırılabilir.

5.18. Tasarruf

Hastanın biri doktora tahlil için iki litre idrar getirir. Doktor idrarın miktarının çokluğuna biraz hayret ederse de, tahlilden sonra müşterisine ciddi bir hastalığın olmadığını söyler. Bu habere bu habere fevkelade sevinen hasta derhal telefonu alarak karısına müjdeliler:

- Karıcığım, sen de, ben de sıhhatliyim. Hatta çocuklarda, ihtiyar teyzede ve kaynanamda bile hiçbir ciddi hastalık yokmuş! (Akyol ve İmre, 1947: 47- 48).

Cimrilik ve israf harcamalarda birbirine zıt iki uç nokta olmakla beraber her ikisi de toplumumuzca hoş karşılanmamaktadır. Tasarrufun ise bireyin kendisinden dünya ekonomisine kadar birçok faydası bulunmaktadır. Bu kavramlara yer verilerek tasarruf değerinin önemi öğrencilere bu fıkıyla kazandırılabilir.

5.19. Aile Birliğine Önem Verme:

Meşhur Dr. Kussmaul'ı zengin bir kadının tedavisine çağırmışlar dr. hastanın evinde bütün varislerini toplu bir halde görünce, bunların sabırsızlıkla ölümü beklemekte olduklarını anlamış. Hastayı muayene ettikten sonra sahte tavırlarla dolaşanlardan birini yanına çağırarak:

-Ailenize münasip bir şekilde felaketi haber verin; hasta bir kaç güne kadar iyileşecektir! demiş (Akyol ve İmre, 1947: 29).

Toplumun en önemli yapı taşı ailedir. Ailelerin bozulması, toplumun yozlaşmasını da beraberinde getirmektedir. Aile üyeleri arasında, maddiyat hiçbir zaman öncelikli olmamalı; bilakis aile üyeleri arasında birlik ve beraberliği güçlendiren değer ve faktörlerin öncelikli olması gerekmektedir.

6. Sonuç ve Tartışma

Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında yer alan değerler ile bu değerlerin ilişkili olduğu fıkralar öğretmenlerin kullanacakları etkinliklere, yöntem ve tekniklere yardımcı olacak bir şekilde yazılı materyal olarak düzenlenmiştir. Bu çalışma her ne kadar öğretmenlere kaynak niteliğinde olsa da, buradaki asıl kazanım öğrencilerdir. Derste öğrencilerin motivasyonlarını yükseltmek, dersin sıkıcılığını ve tekdüzeliğini azaltarak, değerler eğitimini öğrencilere daha verimli bir şekilde sınıf ortamında kazandırılmasını sağlamak ise her eğitimciler için önemlidir. Çatak'ın (2019) yapmış olduğu bir araştırmada, öğrencilerin başarısızlık sebepleri arasında; öğretmenlerin ciddi ve sinirli olması; konu ve içeriğin sıkıcı olması, dikkat çekici olmaması; öğrencilerin ise derse adapte olamaması gibi etkenler yer almaktadır. Araştırmalar sonucunda fıkraların ders içinde kullanımının sağladığı pozitif etkilerin, öğrenci başarısızlıklarına neden olan bu etkenlere fayda sağlayacağı düşünülmektedir. Gevenç (2014) sosyal bilgiler öğretiminde, fıkraların kullanıldığı deney grubu öğrencileriyle, geleneksel yöntemle öğretim yapılan kontrol grubundaki öğrencileri karşılaştırmıştır. Deney grubundaki öğrencilerinin kontrol grubuna göre başarı düzeylerinin daha yüksek olduğu belirtilmiştir. Başka bir araştırmada "Sosyal bilgiler dersinde değerler nasıl kazandırılmalıdır?" sorusuna 4, 5, 6 ve 7. sınıf öğrencileri en çok, sevdirek ve benimseterek cevabını vermişlerdir (Tay, Durmaz ve Şanal 2013). Gür vd. (2015) yapmış oldukları çalışmada ise değerler eğitiminde öğretmenlerin %14'ü materyal ve etkinlik bulmada, %9'u ise etkinliklerin gerçek hayatta uygulanmasında ve çocukların ilgisini çekmede zorluklar yaşadıklarını belirtmişlerdir. Dağı, Alptekin ve Kaplan (2018) tarafından yapılan çalışmada ise masallardaki değerleri belirlerken; masalların olay örgüsü içinde birçok mesaj verdiğini, toplumun devamını ve işlerliğini sağlayan değerlerin olduğunu ve masalların ilk bakışta çocuklara yönelik gibi görünse de aslında her yaş grubuna hitap ettiğini

belirtmişlerdir. Araştırmadan elde edilen bu verilerin fıkralarla da ilişkilendirilebileceği söylenebilir.

Bilindiği gibi bazı öğrencilerin soyut kavramları hem bilişsel hem de duyuşsal olarak özümsemekte zorluk çektiği bilinmektedir. Değerler eğitimi için yukarıda belirtilen bazı fıkra içeriklerinin; soyut kavramları somutlaştırma ve öğretmenlere bu konuda materyal sağlama açısından yardımcı olacağı da düşünülmektedir. Aşağıdaki çalışmaların da bu görüşü destekler nitelikte oldukları söylenebilir. Uzuner (2019) değerler eğitiminde karşılaşılan sıkıntılara ait öğretmen görüşlerini incelediğinde, değerlerin soyut olması nedeniyle öğretmenlerin sıkıntı yaşadığını belirtmiştir. Gür ve arkadaşları (2015) araştırmalarında öğretmenlerin, değerler eğitiminde öğrencilerin soyut değerleri anlamlandırmaları zor olduğu için etkinlikleri uygulamada güçlük yaşadıklarını belirtmişlerdir. Okul öncesi öğretmenleri ise değerler eğitimine yönelik yer verdikleri içeriklerde etkinlik çeşitlerini ve etkinliklerini seçerken; özellikle kalıcı öğretilme sağlanmasına, soyut kavramları verebilmesine ve bunlara uygun olmasına dikkat ettiklerini belirtmişlerdir (Uzun ve Köse, 2017).

Öğretmenler değerler eğitimi, toplumu bir arada tutan ve toplumun devamlılığını sağlayan norm ve kurallar bütünü olarak görmektedirler (Yazar, Özekinci ve Lala, 2017). Bu ve buna benzer araştırmalar değerler eğitiminin öğrenciler için zaruri bir gereksinim olduğunu göstermektedir. Başka bir araştırmada sınıf öğretmenlerinin değerler eğitimi yaklaşımlarından en çok değer telkinini daha sonra değer açıklama yaklaşımlarını kullandıkları, değer analizi ve ahlaki muhakeme yaklaşımlarını ise hiç kullanmadıkları belirlenmiştir (Erbaş, 2020). Fıkraların değerler eğitiminde öğretmenler tarafından bütün bu yaklaşımlar için uygun olduğu özellikle öğrencilerin ahlaki muhakemesini geliştirmeye yardımcı olabileceği söylenebilir. Öğretmenlerin değerler eğitiminde genellikle; anlatım, pano oluşturma, kitap okuma, drama, ödül kullanma, film izleme, afiş hazırlama, yarışma düzenleme ve sanat (Bayırlı, Doruk ve Tüfekçi, 2020) video, film izletme, hikâye yazma/ hikâye tamamlama, resim çizdirme, görsel okumayı (Uzuner, 2019) kullandıkları/yaptırdıkları belirtilmiştir.

Karakuş ve Baki (2014) fıkraların öğrencilere pratik düşünme, toplumun kültürel değerlerini algılama gibi önemli işlevler üstlendiğini belirterek; fıkra türüne, ortaokul Türkçe ders kitaplarında gerekli önemin verilmediğini tespit etmişlerdir. Kaymakçı ise (2013) sosyal bilgiler ders kitaplarındaki sözlü ve yazılı edebî türlerin, kullanım durumunu incelemiş ve fıkraların kullanım oranının ise çok düşük olduğunu belirtmiştir. Yine Kolaç ve Özer'in (2018) araştırmasında öğretmen adaylarının; SBDÖP'te edebî ürünlerle olan ilişkilendirmelerin yetersiz olduğunu; anı, biyografi, fıkra ve türkü gibi edebî türlerin sosyal bilgiler ders kitabında eksik bırakıldığını; roman, destan, şiir ve öykünün ise ders kitaplarında daha fazla yer aldığını belirtmişlerdir. Bu çalışmalar sonucunda ders kitaplarında fıkra gibi bazı edebî türlerin ihmal edildiği ve gereken önemin verilmediği anlaşılmaktadır.

Değerler eğitiminin SBDÖP'te oldukça önemsendiği belirtilmekte fakat kazanımlar gibi sistemli bir yapının oluşturulmamış olması bir eksiklik olarak görülmektedir. Yani, değerlerin öğretmen ve idarecilerin özverilerine bırakılmadan Öğretim Programlarında yer alan kazanımlarla birlikte sistemli ve etkili bir şekilde verilmesiyle değerler eğitiminin gelişimine olumlu bir katkı sağlayacağı düşünülmektedir. **Ek olarak, bulgular bölümünde yer alan fıkralar, öğretmenler tarafından öğrencilerin bilişsel ve duyuşsal gereksinimlerine göre değerlendirilerek sunulmalıdır.** Bazı fıkralar doğrudan değeri veya değerleri verirken, bazı fıkralar ise dolaylı olarak değeri/leri vermektedir. Yine bazı fıkralar verilecek değerlerin içerik olarak tam tersini yansıtmaktadır. Bu zıtlıklar öğrencilerin, eleştirel düşünme gibi bazı becerileri geliştirmelerine; değerleri ise diyalektik olarak daha iyi değerlendirmelerine katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- Ayyıldız, M. A. (2010). *Fıkralar*. 2. Baskı, Ankara: İtalik Kitaplar.
- Akbaş O. (2008). Sosyal bilgilerde değerler ve öğretimi. B. Tay- A. Öcal (Editörler), *Özel Öğretim Yöntemleriyle Sosyal Bilgiler Öğretimi*, Ankara: Pegem Yayıncılık, s. 335-353'teki makale.
- Akkaya, N. (2017). Kıbrıs Türk masallarında değerler. *Folklor/Edebiyat*, 23 (90), 231- 244.
- Akyol, V. ve İmre, Ş. (1947). *Batıdan nükteler, fıkralar, meşhur sözler*. İstanbul: Üniversite.
- Artun, E. (2011). Çukurova halk kültüründe yerel fıkra tipi: Abdal fıkraları. *Folklor/Edebiyat*, 17 (67), 1-18.
- Artun, E. (2019). *Çukurova âşıklık geleneğinde mizahi yalanlamalar, taşlamalar-takılmalar, atışmalar*. Türk Edebiyatında Mizah Sempozyumu 13-15 Mayıs 2016. Ankara.
- Aycı, M. ve Çağlar, Ş. (2007). *Nasretti Hoca'dan çocuklara seçme fıkralar*. Ankara: Elips.
- Balcı, A. (2007). *Sosyal Bilimlerde Araştırma, Yöntem, Teknik ve İlkeler*. Ankara: Pegem.
- Balta, A. (Ty.). *Dünya fıkraları*. İstanbul: Gaziosmanpaşa Kitabevi.
- Bayırlı, H., Doruk, O. ve Tüfekçi, A. (2020). Öğretmenlerin değerler eğitimi hakkındaki görüşleri: Afyonkarahisar örneği. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi*, 8 (3), 865-894.
- Bilgili, A. S. (2009). Geçmişten günümüze sosyal bilimler ve sosyal bilgiler. A. S. Bilgili (Ed.), *Sosyal Bilgilerin Temelleri*, 2. Baskı, Ankara: Pegem Akademi, s. 1- 34'deki makale.
- Çalgan, K. (1993). *Müzik fıkraları (Hoffnung'un karikatürleriyle)*. Ankara: Müzik Ansiklopedisi.
- Çatak, M. (2019). Judgments and prejudices of students against their failure in the social studies class. *Journal of Education and Training Studies*, vol. 7, no. 6, 14- 23, DOI:10.11114/jets.v7i6.4041
- Çiçekler, S. (2006). *Anadil (Türkçe) öğretiminde fıkra metinlerinin kullanılması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Cimcoz, S. (2001). *Adamın biri bir gün. Tarihten Fıkralar*. İstanbul: Geçit Kitabevi.
- Dağı, F., Alptekin, M. ve Kaplan, T. (2018). Türk Dünyası hayvan masallarında tespit edilen değerler. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (43), 227-247. DOI: 10.21563/sutad.510507
- Dedebağı, H. (2007). *Nasreddin Hoca fıkralarının eğitim yönünden değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Diyarbakır: Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Demir, T ve Özdemir, B. (2013). Türkçe eğitiminde Karagöz / Gölge oyunları ile değer öğretimi. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 11 (25), 57-89.
- Demirtaş, T. (2012). *Değerler eğitiminde edebi ürünlerden yararlanma: Nasreddin Hoca fıkraları*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Duman, M. T. (2019). *Değerler eğitimi ve söz varlığı açısından Bektaşî fıkraları*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Malatya: İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

- Duymaz, A. (1997). Türkmen fıkra tipi Kemine ve Nasreddin Hoca. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, Sayı: 2, ss.223-233.
- Ener, M. (1957). *Meşhurların fıkraları*. 2. Baskı, İstanbul: Varlık.
- Erbaş, A. (2020). Sınıf öğretmenlerinin hayat bilgisi derslerinde kullandıkları değerler eğitimi yaklaşımları. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 21 (2), 926-941, DOI: 10.17679/inuefd.704600
- Fırat, H. ve Mocan, A. (2014). Türkçe ders kitaplarındaki hikâyelerde yer alan değerler. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 183 (183), 25-49.
- Gevenç, S. (2014). *Sosyal bilgiler öğretiminde fıkraların kullanımı*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Niğde: Ömer Halisdemir Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Girmen, P. (2013). Türkçe eğitiminde atasözleri ve değer eğitimi. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 11 (25), 117-142. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/pub/ded/issue/29175/312423>
- Gözaydın, N. (1998). *Türkçe sözlük 1*; A- J. Hasan Eren (Bşk.), Türk Dil Kurumu. Ankara.
- Gür, Ç., Koçak, N., Şirin, N., Şafak, M. ve Demircan, A. (2015). İlköğretim öğretmenlerinin değerler eğitimine ilişkin görüşleri ve karşılaştıkları güçlüklerin incelenmesi: Ankara örneği. *Asya Öğretim Dergisi*, 3 (1), 78-91.
- Güven, A. Z. (2014). Türk efsanelerinin değerler eğitimi bakımından incelenmesi. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11 (26), s. 225-246.
- Kaflı, K. (1943). *Osmanlı devrinden tarihi fıkralar*. Yeni Mecmua Neşriyatı, İstanbul: Ahmet Sait.
- Kanak, M., Önder, M. ve Subaşı, Ç. (2018). Türk ninnilerin değerler eğitimi açısından incelenmesi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 17 (66), 594-602. DOI: 10.17755/esosder.337879
- Karadayı, E. (2006). *Eyüp Karadayı'dan fıkralar- ayıptır söylemesi 2*. İstanbul, Cem Ofset.
- Karakuş, N. ve Baki, Y. (2014). Fıkra türünün eğitimdeki yeri ve Türkçe ders kitaplarındaki kullanılabilirliği. *Tarih Okulu Dergisi (TOD)*, yıl 7, sayı xvii, ss. 785-812, DOI: 10.14225/Joh406
- Kayaokay, İ. (2014). Ali Rıza Septioğlu'na bağlı olarak anlatılan fıkralar üzerine. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2 (8), s. 165-177.
- Kaymakçı, S. (2013). Sosyal bilgiler ders kitaplarında sözlü ve yazılı edebî türlerin kullanım durumu. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, (20), 230-255. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/pub/zgefd/issue/47944/606584>
- Koçak, İ. (1993). *Arapça fıkralar*. Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi, No: 370.
- Kolaç, E. ve Özer, H. (2018). Sosyal bilgiler öğretiminde edebî ürünlerin kullanımı ve değer aktarımındaki katkılarına yönelik öğretmen adaylarının görüşleri. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 7 (4), 2629-2655.
- Mertcan, A. (2006). *Asker- polis fıkraları*. İstanbul: Yayılım.
- Olcar, A. (2019). *Biraz da biz gülelim Nasreddin Hoca fıkraları*. Ankara: Gönül Yayıncılık Matbaa.
- Özcan, İ. (2004). *Espri ve fıkralarıyla ünlüler*. İstanbul: Timaş.

- Özmen, F. (2012). *Mizah dili bağlamında polis konulu fıkralar*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- SBDÖP (2018). Sosyal Bilgiler Dersi öğretim Programı (İlkokul ve Ortaokul 4, 5, 6 ve 7. Sınıflar) (<http://mufredat.meb.gov.tr/ProgramDetay.aspx?PID=354>)
- Şen, Ü. (2016). İki dilli Türk çocuklarına temel beceri ve temel değerlerin öğretiminde Nasrettin Hoca fıkralarının yeri. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1 (40), 257- 272.
- Tay, B., Durmaz, F. Z. ve Şanal, M. (2013). Sosyal bilgiler dersi kapsamında öğrencilerin değer ve değerler eğitimine ilişkin görüşleri. *GEFAD / GÜJGEF*, 33 (1), 67-93.
- Topal, Y. (1999). *Mahalli Trabzon fıkraları*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Uz, E. (2019). *Müslüman mizahının Türk edebiyatına etkileri: cevâmiu'l-hikâyât örneği*. Türk Edebiyatında Mizah Sempozyumu 13-15 Mayıs 2016. Ankara.
- Uzun, M. ve Köse, A. (2017). Okul öncesi eğitimde değerler eğitiminin uygulanmasına yönelik öğretmen görüşleri. *Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12 (23), 305-338.
- Uzuner, N. (2019). Değerler eğitimine ilişkin sınıf öğretmenlerinin görüşleri. *PESA Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5 (2), 42-58. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/pesausad/issue/47373/553639c>
- Yaşar, Ö ve Avcı, N. (2017). Süleyman Demirel'in anlattığı fıkralarla 12 Eylül. *TRT Akademi*. 2 (3), 182-195. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/trta/issue/28362/302440>
- Yazar, T., Özekinci, B. ve Lala, Ö. (2017). Öğretmen ve okul yöneticilerinin değerler eğitimi kavramına ilişkin metaforik algıları. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi*, 5 (3), 245-269.
- Yıldırım, D. (1999). *Türk edebiyatında bektâşi fıkraları*. Ankara: Akçağ.
- Yıldırım, N. (2018). *İncili Çavuş fıkralarında eğitici değerler*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Malatya: İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. (9. Baskı), Ankara: Seçkin.
- Web-1 <http://www.hikayearsivi.net/detay.asp?hid=3609> adresinden 17.09.2020 tarihinde erişilmiştir.
- Web-2 <http://www.istikbalgazetesi.com/> adresinden 30.10.2020 tarihinde erişilmiştir.